

blizo pol centa zernja, slame pa skor 1 cent več kakor na nepovlečeni, pa bi bil pridelk še morebiti večji, ako bi po povleki ne bilo še dalje časa zmerzovalo. Ako se tedaj tudi kaj takega neugodnega primeri, se ni škode bati; vselej je gospodar s povleko na dobičku.

Zgodovinske reči.

O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglavcih.

Prinesek k staroslovenski zgodovini.

Spisal D. Terstenjak.

Slovenci med Muro in Dravo vejo dokaj pripovedovati o Polkonjih.

Polkonji so bili ljudje odzgor s človeško, odzdolj s konjsko podobo. Bili so gologlavi z butastimi nosmi in dolgo brado.

Polkonji niso terpeli Pesjanov ali Pesoglavcov. Pesoglavci so bili človeške podobe, samo da so imeli pasje glave. Pesjani so bili kervoželjni in so posebno kristjane lovili. Ulovljenega kristjana so v lapah zanesli v podzemeljske duplje, in si ga tam živega spekli, keršanske žene so omadeževali in potem pred plug vpregali in ž njimi orali. Tudi na Kranjskem se še morejo najti povesti o Polkonjih in Pesoglavcih. Slavni nemški pesnik Anastazi Grün¹⁾ v svoji zbirki slovenskih narodnih pesem ima pod naslovom „Der friedfertige Herr“ pesem, v kateri se ena versta tako glasi:

Ich komme her vom zweiten Land,
Ein Volk halb Mensch halb Pferd ich fand,
Gerüstet stets im Kriegesgrimm,
Und wie der Blitz so schnell und schlimm,
Die Hundeköpfe drängt es schwer;
Die kennen nichts, was menschlich wär.²⁾

V Holozah sem čul povest, da so tam nekdanj Pesjani hudo razsajali. Holožani so se junaško branili na svojih gričih, posebno v Terdobojskih je bil terd boj; odtod je še dandanašnji temu kraju tako ime; na drugem hribu so Pesjani s pestjo tolkli; zato se veli hrib Pestika. Žene so se poskrile v varen kraj proti horvaški meji, kateri se še sedaj veli Velika varnica; drug breg pa, kjer so se Pesjanom oteli, se veli Otem. Najslabeje so se obnašali Mezinci.³⁾ Kraj pod Mezinci pa ima ime Sekel, ker prebivavci te doline so tolkli pesjane kakor sekel (sokol) tolče vrable. Slovani junaka radi imenujejo sokola.

Na česa opominjajo te povesti? Kakošni rod je skrit pod Polkonji in Pesoglavci?

Že ogromna staroindiška epiška pesem Mahabhāratha⁴⁾ pozna človešk rod Kimpurušas, kar to pomenja, kar Polkonj. Kenjemož.

Učeni Lassen⁵⁾ misli, da se pod temi Polkonji imajo razumeti: „mongolische Reiterschaaren“, ker je pesnik Mahabhāratov stavlja v sever gori od gore Kailasa blizo jezera Manasa.

Tam pa so živeli Skiti, ktere so Indi tudi imenovali Shākās.

Ako sedaj primerjamo, kako slovenska narodna povest popisuje Polkonje, in kako oče zgodovine Herodot⁶⁾ popisuje Skite rekši, „da so gologlavci, z butastimi nosmi in dolgo brado, in da od drevesa Pontikum živijo“, — ni tedaj več dvojiti, da so Polkonji edini s Saki, kateri so že v stari dobi, kakor njihovi potomci, dnešnji Kirgisi, zmirom na konjih živeli, tako da so po pravici dobili ime Polkonji — Kimpurušas.

Kakor so Skiti sami pravili, so bili njihovi prvešnji sedeži kraj reke Araxes (Volge). Tū so je spodili iz notranje Azije Assirci. V 5. stoletju pred Kristusovim rojstvom so Skiti bili po Thukydidesu eden najmočnejših narodov. Pozneje so jih podjarmili Sarmati.

V Genesi se Skiti velijo Magoj, Arabci pa so jih imenovali Jagug va Magug (glej Koran 18, 93).

Ali česki vitez Goj Magoj s svojo vojno četo ne opominja na Gog in Magog? (o Goju Magoju glej Vernalecken „Mythen etc.“ str. 112.

Da so stari Slovani od Skitov, ktere so Čude imenovali, dosti imeli preterpeti, je znana reč. Ni mi treba tukaj tega ponavljati, kar je slavni Šafařík že obširno popisal gledé razmer Čudov in Slovanov.

Ako se imajo pod Polkonji razumeti Saki — Skiti — Čudi „mongolische Reiterschaaren“, kdo so tedaj Pesjani — Pesoglavci?

Pesoglavce — Kinaras imenujejo staroindiški pisatelji tartarske plemena. Ker še Slovenci kraj Ščavnice in Mure hudega kralja „Atula“ imenujejo Pesjana, so tedaj Pesjani — Pesoglavci bili Huni in njihovi soplemeniki Avari, rod uralsk.

Že Gerk Apollinaris¹⁾ (leta 472) popisuje Hune z majhnimi očmi, z plošnatimi potesanimi nosmi, z debelimi glavami in golimi bradami.

Znano je, da so Slovani od Hunov in Avarov dosti preterpeti imeli, da so njihove žene oskrnjevali, pred pluge vpregali itd. Pri kapeli doli od Radgone so viditi ostanki velikega tabora. „Ljudje pravijo, da je tam stanoval nekdanj Pesjan Atula. Stal je tam nekdanj kamnen spomenik z napisom: AD CAPELLAM IN EREMO COZIAN ATILA CASTRA METATVS EST. CCCXXXII. Kamna dandanašnji ni več najti. Kraj Kocjan, nekdanj prav pust, še je sedaj znan blizo Kapele. (Primeri Muchar „Gesch. der Steierm.“ I, 324).

Učeni Hammer²⁾ piše, da Attila v mongolskem jeziku pomenja pesji jezik. Po Romelnu pomenja v mongolščini hun — človeka.³⁾ — Leta 374 po Kristusovem rojstvu je mogočno hunsko pleme zapustilo reko Volgo in je leta 376 premagalo Gote. Gotiško kraljestvo je tedaj segalo od Odre proti Donu in na jugu do Tise. (Jornandes, cap. 23).

Kadaj pa se je to godilo, kar slovenska narodna pesem sporočuje, da so namreč Polkonji⁴⁾ Pesoglavce hudo stiskovali?

Kdo si upa to dōbo odločiti? Vredna je ta reč preiskave, ker tako bizvedili, kako stara da je omenjena narodna pesem slovenska. Gotovo je ena najstariših. — Od leta 441 do 442 je hunski kralj Attila že podjarmil Moesio in doljno Panonijo, in od leta 446 do 448 je plenil po Traškem in Gerškem. (Chronicon Prosperi et Marcell. str. 197).

Da je že leta 448 vsa Panonija zdihovala pod Attilovim jarmom, in da je toraj njegovo gospodarstvo že segalo do juljokarnskih gor, pričuje gerški pisatelj Priskos.⁵⁾ Mogoče je tedaj, da je že leta 442, kakor kapelski spominek terdi, Attila prišel čez Muro.

Ali kako morejo Slovenci kaj od Attila povedati, ker, kakor se v vseh zgodovinskih bukvah bere, v oni dōbi še ni bilo Slovencev na Štirnskem, Kranjskem in Koroškem, ampak so še le proti koncu petega stoletja po razpadu hunskega kraljestva sēm prišli?

¹⁾ „Volkslieder aus Krain“ str. 58. ²⁾ To verstico sem si že pred več leti v svoj dnevnik zapisal, ker bukev nimam pri roki, ter za celo pesem ne vem. Tudi slovenskega originala ne poznam. Ako kateri domoljub vé za celo pesem, naj jo v „Novicah“ oznani. Gotovo ima slavni Anastazi Grün slovenski original še v rokah. ³⁾ Meziniec — slab človek v serbscini: „der Letztgeborene“. ⁴⁾ Mahabhārata, II, 410. ⁵⁾ Lassen v „Zeitschrift der deutschen morgenl. Gesellsch.“ II, 69. ⁶⁾ Herodot IV, primeri: Hippocrates „De aere“ etc. sect. III, str. 75 ed. Foes Frankfurt 1595.

¹⁾ Appollinaris Carmina II. zvez. verst. 245 — 262. ²⁾ Hammer „Fundgruben des Orients“ 484. ³⁾ Primeri nemško: thioda, gens, thiodisk, gentilis in pa germanicus, deutsch; dalje po Šafaříku: Serb = gens, dalje mongolsko aor, avar = homo in pa Avar. (glej „Allgem. Encyclop.“ von Ersch und Gruber I, 6. str. 510). Tudi pri starih Skitih se je mož veli dor (Herodot 4, 59). ⁴⁾ Pod Polkonji se utegnejo tudi razumeti Sarmati, kateri so tudi večidel svojega življenja na konjih doprinašali. Za Attila je stanovala kraj Tise betva Sarmatov in sicer Jazygi. (Primeri Tacit. „Hist.“ 9, 5). ⁵⁾ Priskos Rhetor. stran 23, 37, 63.

Prebivavci teh pokrajin se še v hunski dôbi zmirom imenujejo Norici, Nori, in Idati piše, da je vojvoda Actius¹⁾ puntarske nemške Juthunge, kateri so se unikraj Dunaja blizu Vindobone bili naselili, in Norence prevladal. To je bilo leta 433 po Kristusu. Tudi Panoni se še imenujejo v ti dobi. Pod Panonijo pa je spadalo Kranjsko od Ljubljane doli in tudi Štirska od Pohorja doli. Tako bi že vendar pred kakor v začetku 6. stoletja po Kristusu na Kranjskem in Štirnem bili Slovenci živeli?

Tako je, istina je!

(Kon. sl.)

Premišljevanje Avstrijanca

o cesarskem listu od 9. septembra 1857.

„Njih Veličanstvo naš cesar so po dokončanem popotovanju po Ogerskem v listu pisanem iz Laksenburga 9. septembra 1857 do presvetlega nadvojvoda Albrehta, ogerskega poglavarja, naslednje izgovorili: „Terdne volje stanovito načel se deržati, ki so me dozdej pri vladanji moje deržave vodile, hočem, da se to vsestransko spozná in posebno vsem organom moje vlade za natanko pravilo veljá. Zraven tega pa bo moja zvesta skrbnost tudi na to obornjena, da se bodo različni narodi odsihmal v svojih narodnih posebnostih ohranjali in se bo na izobraževanje njih jezika spodobno oziralo“.

„O teh besedah, ki jih je izgovoril ne kdor si bodi, ampak po natankem prevdarku avstrijski cesar sam, katerih visoki politiški pomen je čez ogerske meje segel po vseh pokrajinah širocega cesarstva, in ktere, čeravno zginejo čerke in glas razbobni, kadar blisk svoje znamnja z žarom in plamenom v oblake zapiše, in grom doneče besede vsemu svetu oznani, vendar one pisane od mogočne vladarjeve roke nezbrisljive in visokočastitljive ostanejo ter na zvesto pokoršino ven in ven budé, — o njih hočem tukaj nekoliko premišljevat, kolikor namreč národnost zadevljejo in ž njo na tesno sklenjeni jezik“.

„Avstrijanec ne po kronovini ampak v širjem pomenu, nisem zmed tistih Avstrijancov, kateri — oziroma na ces. nemško rodbino in gledé na splošno imenovanje vseh deržavljanov poleg kronovine Avstrije — Avstrijanstvo v ekskluzivno nemštvo stavijo, in Nemec po kervi in odreji sem zmed tistih Nemcov, ki vsaki drugi narodnosti opravičenost in vrednost iz serca doznajo in velikosti nemškega naroda na pogin družih narodnost ne zidajo“.

Tako piše v mični, branja res vredni knjižici z zgornjim naslovom Jožef Wenzig,^{*)} vodja realnih šol v Pragi, in iz teh „premišljevanj“ menim, da ne bo napak, ako za „Novice“ nekoliko posnamem in sicer tolikanj raji, ker je glas, povzdigovan s ptuje platí, za pravico in poštenost in potrebo narodnih prizadev brez dvombe toliko krepkeji buhálo zoper stermogledne ovire naših domačih in unanjih nasprotnikov.

Ker cesarski list zapoveduje, da naj se različni narodi odsihmal v svojih narodnih posebnostih ohranjajo, pisatelj v I. razdelku vprašanje pretresuje, ki se v premišljevalcu nehoté obudi:

„Kaj? ali se na Avstrijskem zastran narodnosti in jezikov dozdej ni ravnalo poleg teh cesarskih besed?“

Po napeljanji raznih dokazov, posebno s Českega in z Ogerskega, da se je narobe godilo, sklene rekoč: „Ob kratkem: na Avstrijskem so poprej po šoli in vradnii, v opravištvu in občevanji, in celó v družinskem življenji gospodovali Nemec, Mažar in Lah, in vsa stiska je težila slovansko pa tudi rumensko narodnost in jezik, ako-ravno Slovani polovico storé avstrijskih prebivavcov“.

„Zlahkoma bi se velika pretresna podoba obrisala od otožne nekdanjosti, in skoraj me mika to storiti; al pregrenke spomine bi dramila, in namen tega spisa je naravnost ne zahteva, toraj risalo odložim“.

Imenitniši je namreč tukaj drugo vprašanje, ki v premišljevalcu vstaja: „Ali je pač mogoče, da bi se stran narodnosti in jezika tudi odsle poleg cesarskega lista neravnalo?“ In žalibog! ne more se razun z glasnim: dati poterditi. Zakaj? razlaga pisatelj v II., ker vse naše okolišine resnični speljavi ces. volje niso ravno prijazne imenovati. Memo načela namreč narodnosti mora kakor v vsaki monarhii tudi za Avstrijo veljati načelo deržavne edinosti. Nad mnogoternostjo mora edinstvo kraljevati, se vé da ne v večji meri, kakor je ravno treba. Al kdaj je mera prava, in kdaj med načeli resnična harmonija? To utegne pač natora v svojem gospodinstvu gotoviti, — al slabostni človek! kako rade se mu vse njegove umetne dela pekedrajo, v katerih ali prevelika edinstvo ali pa premnoga različnost soglasje kazí; in kaj še le pri vladanji obširne deržave! Kolikanj le je treba, preden se prava mera zadene v redu, in osnuje priležna razstava moči! In ravno zavolj teh težavnost utegne deržavna edinstvo hram postati, v ktere se hoče vse pometati, — past, v katero se vse prek zaganja in lovi. Naj zraven le še stranopetna misel pritisne, da bi vendar iz mnogo ozirov bolje biti utegnulo, ko bi se edinstvo na pr. po francozki obliki strojila, in mnogoternost — po nji je!

Nadalje. Nemški jezik je za deržavnega povzdignjen.^{*)} Zoper to ni kaj ugovarjati. Splošen jezik v deržavi vpravištvu pospešuje, občevanje polajšuje in za to je nemški med vsemi gotovo najbolj pripraven. Verh tega — kter omikani človek je dandanašnji le z enim jezikom zadovoljen? — Vsi taki in enaki nagibi za učenje nemškega jezika na Avstrijskem res niso prazni. Al ravno iz vslednjega njegovega častitanja se lahko spozná, kako rado da se zgodi, da nemški jezik namesti prijateljske vezi le veriga in okova postane, in da utegne že zavoljo svojega povzdignjenja do te časti marsikje trinožiti. Z jezikom tovaršuje slovstvo, vse mišljenje, vsa človeška notranjost, vse človekovo izobraževanje, ves blažji del narodnosti. Jezik in narodnost se vzajemno vznašata, in kjer jezik zastaja, zamira tudi národnost.

Privzemimo tudi navado. Navada je železna srajca. Opomnili smo, da se nekdej v Avstrii ni ravnalo poleg cesarskega lista. Dolga navada pa — kako težko se je od nje ločiti, in kako lahko tudi z dobro voljo zopet va-njo zajde človeška slabost!

Pomislimo nezložnost, s katero je speljava unih cesarskih besed v mnogojezični Avstrii sklenjena, ki je posebno nepriležna in težavna za deržavne vradnike, — za ravno tiste organe tedaj, ki bi mogli cesarsko voljo spolnovati. Poznati bi mogli narod popolnoma, med katerim jim je mesto odločeno. Poznati njegov jezik, nrave in šege, slovstvo in zgodovino, značaj in življenje, dušo in telo vseh raznih avstrijskih narodov prav in natanko. Al za pridobivanje tacihi potrebnih znanost na Avstrijskem še zmiraj manjka pripomočkov in naprav. Avstrija ni samo za ptujca, ampak žalibog! tudi za domačina po mnogo in mnogo ozirih še „terra incognita“ — neznana dežela. Višjim organom v njih višavah zginjajo posamesnosti in posebnosti, nižji se v svojih nižavah nad njimi spodtikajo in va-nje zadergujejo. V tacihi tesnobah ni čuda, ako marsikteri organ serčno hrepení po francozki osnovi brezozirne strimbe in enoličnosti, in hrepení tolikanj bolj, ker stran vpravičenosti

¹⁾ Aetius dux Noros edomat rebellantes (Idatius in „Chron. in Bibl. S. S. Patrum“ VII, str. 1234.

^{*)} Knjižica Wenzigova je pravi biser med sedanjim slovstvom, in tako izverstna, da jo prestavljajo povsod v svoje jezike; tako v Zagrebu itd. Vred.

^{*)} „D. h. sie hat, wenn ich den Sinn recht fasse, als Commando-wort beim Militär und als Sprache der Behörden unter einander zu dienen, sowie, von den Hauptschulen angefangen, an jeder Schule wenigstens einen Lehrgegenstand zu bilden.“ str. 14.

mladih cimic poškodovale; kar je moč, naj stojé pletev opraviijo.

6. Lan, ki si ga za seme odločil, se puli, kadar so glavice že rujave, zernje pa rumenorujavo in že terdo; če je pa za predivo namenjen, populi ga kmali ko je ocvetel in so steblica, na katerih so glavice, terde postale.

7. Lan naj se suh in v suhem vremenu puli; ob enem ga pa tudi plevéla otrebi in po velikosti štibelj preberi; enako velike štiblje naj se vsake na svoj kup devajo. Populjeni lan se ne sme razgerniti, ampak v snopičih tako razstaviti, da glavice vkup, korenine pa narazen gledajo, in se postavijo tako, da jih sapa lahko ne pomeče. Populjeni lan se mora pred dežjem ali pred večerom v snopiče razstaviti. Iz tacega lanú bo najboljšé predivo, katerega ni dež pomočil, dokler je v razstavih bil.

(Konec sledi.)

Zgodovinske reči.

O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglavcih.

Prinesek k staroslovenski zgodovini.

Spisal D. Terstenjak.

(Dalje.)

Leta 448 je gerški cesar Teodozi II. poslal svojega poslanca Priska v Attilov tabor. Ko je Priskos prek Dunaja prišel, so mu domači prebivavci, kateri so po vaséh stanovali, prinesli prosa za živež in medú za pijačo „ó μέδος ἐπιχωριως καλούμενος“. ¹⁾

Ker je Attilov tabor stal v Panoniji ²⁾, in ker so mu domači po vaséh stanovajoči prebivavci prinesli prosa in meda, tedaj ti ljudje niso bili drugi kakor Panoni.

Od Panonov pa že Dio Cassi ³⁾ piše dvesto let pred, da le živijo ob prosu. Ammian ⁴⁾ Marcellin pa še pristavlja, da si Panoni tudi varijo iz ječmena in zernja (frumentum) pijačo, katero imenujejo v svojem jeziku sabaja. Kaj je „sabaja“ drugega, kakor pijača iz zobi. Zob v vseh slovanskih jezikih pomenja: Fruchtkörner, frumentum.

Tudi sv. Jeronim, kateri je leta 420 umerl, omenja te panonske pijače: „sabajum“ = zobaj. ⁵⁾

Proso, pšeno, kaša je še sadaj in odnekdaj bila najpoglavitniši živež Slovanom. Že Leo Sapiens ⁶⁾ piše: Utebantur Slavi ad victum millio, in Maurikios: Slavi abundant copia terrae nascentium, praecipue vero millii et panici (Maurikios, Stratag. II. cap. 5).

Prebivavci panonski za Priska so živeli po vaséh (κατα κομὰς), tako ravno tudi Panoni za Dio Cassija po vaséh in marofih v obiteljih (Familienstämmen), in komu ni znano, da Slovani do najnovejše dóbe stanujejo v obiteljih? ⁷⁾

¹⁾ Priskos v „Corp. script. hist. Byzant.“ Bonn 1829 I, 183.

²⁾ Šafařík in Klaproth mislita, da je Attilov tabor bil blizu Tokaja. Priskos piše, da ne daleč od rek Tysia, Tibisia in Drika (glej Stritter I, 496. confer. 499, 503). Slovanski Panoni so pod svojim vojvodom Batom segali do Srema, kjer je stal mons almus, današnja fruška gora. Mons almus, je prestavek domačega imena srem, kar pomenja: felix, beatus, almus. Primeri Sremič, vinska gora pod Vidmom kraj Save, kjer „almum vinum“ raste. ³⁾ Dio Cassi 49, 35. ⁴⁾ Ammian Marcell. 38, 8. ⁵⁾ Primeri moj članek: Jeli je bil sv. Jeronim Slovan? v „Novicah“ 1859 Nr. 26. ⁶⁾ Leo Sapiens Tactic. cap. 18. ⁷⁾ Appian („Illyrica“ cap. 22) piše o Panonih: „da nimajo vsemu panonskemu narodu obćih poglavarjev“; primeri, kar se o severnih Slovanih piše: „Ne morejo nobenega vladarja med seboj terpeti“. (Adam Brem pri Schloezerji stran 59. Diethmar 329). Dalje piše Prokop (pri Stritterji II, str. 28, 29): „da niso enemu edinemu možu pokorni, ampak, da že od starih časov sem živijo v demokratičnem ustavu (ἐν δημοκρατία), ker sreča in nesreča pridete na obćni račun vseh“. Traki so imeli mogočne kralje, tudi stari Illiri; že iz uprav državnih se spozná, da Panoni niso bili ne Traki ne Illiri. Če še primerjamo, kako so se stari Panoni vedli v boji, bomo sopet našli slovansk značaj. Panoni so iz logov napadali rimske vojake (Appian Illyrica cap. 22),

Zato je že slavni Šafařík pri teh Priskovih besedah opazil: „Kdo Slovana ne spozná po prosu in medu? Razun tega še se ima pomisliti, da Priskos o domačem v vaséh stanovajočem narodu govori, kateri je celó različen od Hunov po njem imenovanih οἱ βάρβαροι. Do gotovega je znano, da so Goti, Burgundi, Vandali, Kvadi v onih deželah ravno tako malo za poljodelstvo in domačijo skerbili, kakor Sarmati, Huni, Avari, Bulgari, Kosari, Plavci itd., temoč, da so od grabeža in od dela svojih podložnikov živeli. Da bi tukaj (v Panonii) ne bilo naroda, kateri je polje obdeloval, bi gotovo finski in sarmatski tolovajski čopori na eni, in germanski na drugi strani ne bili v te dežele planili; tukaj so lahko, ker so v tujih deželah polja obdelovati navajeni bili, pol tujega dela potroševali, in če ni bilo več ničesa zavžiti, se dalje naprej pomikali“. In malo dalje naprej: „Če vse to dobro prevdarimo, se poterdi mnenje, da so Slovani že pred šestim stoletjem v Panonii stanovali. Če pa so Slovani v resnici tukaj prebivali, tedaj te Slované le za ostanke onih po Nestoru od Vlahov (Gallov) iz Panonije in Ilirika pregnanih prvotnih Slovanov spoznamo“ (glej Šafařík „Slov. starožitn.“ I, 11 in I, 15).

Slavni Šafařík je naimer zmirom terdil, da so do 400 pred Krist. med Adrijo in Karpati Slovani stanovali, al mislil je, da so jih Vlahi čez Karpate k svojim soplemenikom v severu bili pregnali.

Vendar Priskovo izvestje je ostroumnega moža prepričalo, da so v zgodovini drugih, v Panonii stanovavših narodov, kakor Sarmatov, Jazygov, Gotov itd. bile skrite tudi prvotne slovanske plemena.

Pa ne samo v zapadni Panonii, temoč tudi v večji strani srednjega in iztočnojužnega Norika so se še ohranile betve Slovincov od prihoda Vlahov v te pokrajine 400 pred Kristusom do prihoda novih severnih slovanskih betev v šestem stoletji po Kristusu.

Panoni za Dio Cassija so ravno tako dobro bili Slovani, kakor Panoni za Priska. Dio Cassi, kateri je leta 220 po Kristusu bil državni opravnik, piše, da so dobili ime zavoljo platnenega oblačila z rokavi, katero so v svojem jeziku imenovali παννος, to je panoš, primeri ruski: panja „ein leinener Weiberrock“. Še dandanašnji Kranjci in štirski hlačarji imenujejo sosedne Horvate zavoljo njihovih biz (platnenih berguš) Bizjake, Gorčani pa Dolance Bergušarje zavoljo berguš.

Leta 449 je tudi rimski cesar Valentinian III. odpravil poslanca k Attilu, med katerimi je tudi bil Primut, poglavar Norika. Že na drugem mestu sem dokazal, da je Primut čisto slovansko ime, in da se je tako tudi velelo staroslovansko božanstvo enako z indiškimi Parvanta, gospodarjem gor, ktere so Indi imenovali parva, Slovenci pa Prim, Primsko, zato še na Kranjskem več ostrih gor ima te imena. (Konec sl.)

Premišljevanje Avstrijanca

o cesarskem listu od 9. septembra 1857.

(Konec.)

„In“ — nadaljuje pisatelj v VI. — „in prišel sem do tje, kamor sem hotel priti. Da list presvitlega cesarja od 9. sept. 1857 splošno veljavo, presežno detje doseže, si mora slednji Avstrijan poleg cesarskega gesla „viribus unitis“ po moči prizadevati, da bode cesarska beseda resnica postala, kar se bo toliko prej zgodilo, ako se bo sprevidilo, da cesar s temi besedami, da naj se namreč razni narodi v svojih posebnostih narodnih ohranjajo in njih jeziki spodobno spoštujejo, niso samo

je radi v mužnate kraje zapeljali. Ravno o takošnem načinu bojevanja starih Slovanov piše Maurikios (pri Stritterji str. 274, 276; primeri tudi Leo Pacif. 18, §. 107.

zdaj se glavice po eni, in obrnivši po drugi strani s cepcom omlatijo. Po mlatbi se seme iz lanú otrese, lan pa poravná in v majhne snope poveže, v take, ki se dajo z dvemi pestmi obseči in katerih se po 30 v en otep skup v slamnato povreslo poveže.

10. Najvažniše opravilo, čisto in svitlo predivo lepe in enake barve si napraviti, je gojenje lanú, in sicer gojenje ali mlajenje v vodi. Da se lepo godí, je pred vsem drugim treba, za čisto, ne blatno ali pa kalno in železnato vodo skrbeti; najboljša je za to rabo mehka voda iz bjarjev ali rek, in kjer ni moč take imeti, bo tudi bolj terda studenčnica dobra. Za to gojenje se v kakem pripravnem kraju, kamor se lahko voda napelje in odpelje, štirivoglat vodnjak potrebne velikosti napravi, ki naj bo 2 sežnja dolg in ravno tako širok, 5 čevljev pa globok in na vseh stranéh z dilami obit in opažen tako, da se voda va-nj spuša in odceja, spodnji pod se mu pa mora dvojín iz mužljjarjev napraviti. V ta vodnjak ali jamo se toliko vode spusti, da je do verha poln; v 8 ali 12 dnéh postane voda rujava; na to se spusti, in vodnjak se koj z drugo merzlo napolne, ktera se zopet v 12 urah odpusti. Zdaj še le naj tretja voda v jami ostane, da jame berbunke ali mehúrčke poganjati in smerdeti. Od zdaj se mora lan dostikrat in pridno pregledovati, če se mu že leséne štiblé kerhajo in koža leví; ali pa se vzame več lanénih bilk, se posušé in potem med perstmi zmedejo; če se dajo lakna rade razdeliti, je to znamenje, da je lan dovelj godán. Ako ga delj časa pustiš, ti bo predivo prevoljno in premalo terdno. Zdaj odpusti vodo iz jame, in potem koj druge frišne va-njo napelji, da se lan v zvezkih dobro poplakne in opere; razstavi ga v stavke po 6 zvezkov skupej, da se oteče; na to ga razgerni, da se od vseh strani posuší, in shrani ga na suh kraj.

O mokrem vremenu se zná lan iz jame pobrati, preden je popolnoma godán, zakaj med sušenjem se bo tako podelal, da bo godán. Nekteri pravijo, da to ravnanje preveč dela prizadene; to je res, dokler ljudje niso popolnoma vajeni, jim delo ročno spod rok ne gré.

Ravno tako kakor v jami se dá lan tudi v tekoči vodi, v dosti globokih krajih, če le ni predereča, goditi. Napravi se namreč štirioglata, 2 sežnja dolga in ravno tako široka, 3 čevlje pa globoka kišta iz lat, ki se spodej in ob stranéh s slamo zadela in opaži; v to kišto se dene lan gojiti, od zgoraj se s slamo in rantami pokrije in s kamnjem obloží, da se kakih 8 do 10 pavcov v vodo potopí. Ta kišta se s kako vervjo ali verigo h kakemu drevesu ali kolu pripné, da je voda ne odplavi. V ti gojilnici se z lanom ravno tako ravná kakor smo že poprej gori omenili; v mehki vodi je v 5 do 6 dnéh, v terji v 7 do 8 dnéh, v tekoči pa v 9 do 10 ali celó v 12 dnéh godán; v gorkem vremenu poprej, v merzlem pa pozneje.

Godni in dobro posušeni lan se more, preden se tare, delj časa hraniti, kar je za predivo tudi koristno.

11. Preden se lan tare, se mora dobro presušiti. Kaj dobro je, ako se to zgodi na soncu; razstavi ali razgerne se namreč na kakem suhem sončnatem kraju, da ga sonce dobro pregreje. Ker se pa ne nahaja vselej in povsod tako dobro sušilo, imajo lanorejci posebne sušilnice (tako imenovane jame), na katerih lan s kurjavo sušé; vročina pa ne smé 35, k večjemu 40 stopinj gorkote po R. preseči, sicer bi bilo predivo premehko. Te sušilnice morajo na temenu duške imeti.

12. Lan se tare z dvojnima praviloma; prvič: potarejo se mu prvič leséni deli štibelj, ki predivo skup derzé; drugič pa se čisti predivo od pezdíja in tulj; če več je takih smetí v predivu, tem manj je vredno.

Po navadnem trenji z roko, če se še tako pridno in umno opravlja, se lan nikoli tako ne očisti in ne oliči, kakor z mašinami.

Mašin za trenje je več sort; nektare gonijo ljudje, druge se s konji gonijo ali so pa na vodi napravljene.

Predivo se more, preden se mika, v merzlih shrambah delj časa hraniti, da so le suhi, predivo je potem še tanjše in močnejše.

13. Zvedeni in skušeni predivarji mikajo predivo še le čez nektare tedne po trenji, ko se je predivo zopet dovelj vlažnosti z zraka navzelo in bolj ločno postalo. Mikavnik ali greben mora po 5 pavcov dolgih, od spodej proti verhu drobno ošpičenih naprej nagnjenih, z ojstrim robom previdenih jeklenih zob imeti, s kterimi se predivo ne le poravná, temuč tudi razdeli in ličneje postane. Mikati se začne na koncih spodnjega povesa in se mika vedno naprej proti sredi; toda se mora povemo prav po lahkem na mikavnik pokladati, in mu z levo roko vedno nekoliko odnehovati; kdor se v tem delu prav skerbno ne vede, spravi precej še dobrega lakna v tulje in pezdirje. Mikavniki se tudi troje sorte nahajajo, to je, za slabeje, srednje in pa za prav tanko predivo. Po Franc Diebl-nu.

Zdravilske skušnje.

* Cukreni sirk (holeus sacharatus), kteri se poslednje leta tako močno priporoča ne le za cukr, temuč tudi za živinsko klajo, je po mnogih skušnjah na Laškem škodljiv, ako se presen (frišen) živini poklada; posušen ji ne škoduje. Dr. Papa v laškem časniku „giornale di Medicina veterinaria“ razlaga strupenost sirkovo iz ogeljno-kislíne, ki se napravi po vrenji cukra in se potem po vodi sirkovi razpusti; živina s sirkom vred to ogeljnokislino povžije, ki ji omotico napravi. Bolni živini naj se glava z merzlo vodo umiva, in dajejo naj se ji notranje oživljajoče zdravila, kakor kafe itd.; pušati ji in sploh take zdravila, ki se navadno rabijo zoper vnetje, niso dobre zoper to bolezen.

* Kuhinska sol utegne tudi živini nevarna biti. Neki gospodar je 6 funtov soli z otrobi in vodo pomešal in jo dal dvema voloma in dvema kravama; vola se nista dotaknila slane pijače, kravi pa ste jo pile. Al že čez 2 uri ste zbolele obé: stokati ste jele, božjast se ju je lotila, v križu ste omahovale — v kratkem ste poginile. Ko so jima drob ogledali, so našli meso zelo rudeče, ravno tako tudi jetra, želodec in tanke čeva sém ter tje s kervijo zalite in snetjave, v možganih veliko kervi itd. — Tako beremo v gori omenjenem živino-zdravilskem časniku. To nam je opomin, da vsaka tudi sicer dobra reč utegne škodljiva biti, ako se je preveč živini dá.

Zgodovinske reči.

O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglaveih.

Prinesek k staroslovenski zgodovini.

Spisal D. Terstenjak.

(Konec.)

Še druge narodne povesti iz one dóbe moram tukaj omeniti.

Po celi Savinski dolini vejo povedati, da je sv. Martin v ti dolini besedo Božjo oznanoval. Ta goreči služabnik Božji se je leta 315 v Sabarii, dnašnji Sobotici (madj. Szombately) rodil in je umerl leta 400. Znano je, da je skozi Milan, Akvilejo in Petov potoval k svojim starišem v Sabarijo, da bi jih h keršanski veri spreobernil. Mater svojo in več svojih rojakov je pridobil za nauk Zveličarjev; al oče je ostal pagan.

Kako pride ta povest v savinsko dolino? Brez dvombe po starih sporočilih. Zato je tudi ta svetnik v taki veliki časti. Znamenito je, da povsod po Štirskem, kjer cerkve sv. Martinu posvečene stojijo, najdemo sledove paganskega solnčočastja. Paganski h keršanstvu spre-

obernjeni Slovenci so v atributih tega svetnika, kakor v konji, meču, goski toliko razmer do svojega solnčnega boga našli, da so pri častji sv. Martina lahko staro božanstvo pozabili. Razun tega je čas, v katerem se sv. Martin časti, tudi bil prav prikladen, ker o ti dobi je bil velik praznik jesenskega solnčnega boga, kar še sadaj Martinovi kresi po slovanskih zemljah poterjujejo.¹⁾

Ljudje na dravskem polji tudi vejo povedati, da je sv. Martin na Hajdini krivoverce spreobračal. Hajdin je farna ves s cerkvijo sv. Martina le pol ure od Petova deleč. Že ime Hajdin pričuje, da so tam živeli hajdi. Za pomene: „ethnicus, gentilis, paganus“ Slovenec nima besede, ampak rablja nemško hajd ali latinsko pagán. Poznavanje nemško za niverca (neverca) — „Haid, haidnisch“ je ravno tako nastalo, kakor: „gentilis“ iz gens, ethnicus iz ἔθνος, ker v visoki staronemščini hait, haiti pomenja: genus, sexus, persona, anglo-saksonski: hade, nordiški: heidh, gens.²⁾

Na Hajdini so toraj bili hajdi, ktere je sv. Martin spreobračal, in znamenita je spet ta okoliščina, da se sosedna ves veli: Nivérci. Iz življenja sv. Martina je znano, da je, ko je v Panonii živel, si goreče prizadeval krivoverne Arije spreobrniti; al ti so ga s šibami bičevali in ga iz dežele iztirali. Da so v oni dōbi Arjani v Petovu hudo razsajali, nam sporočuje cerkvena zgodovina. Imenuje se Juli Valens leta 378, kateri je mesto arjanskim Gotom izdal.

Povest od sv. Martina toraj dalje nazaj sega, kakor v 7. ali 8. stoletje.

Tudi mesto, v katerem se je sv. Martin rodil, ima slovansko ime. V napisih se veli Savaria in Sabaria. Korenika Sav pomenja teči, zato Sava, voda, serbsk. savak, Abzugskanal. Glasnika v in b se večkrat zmenjavata; primeri: javor in jabor, zato rusk. saber = jezero, Saba, ime vode, Sabarci, rusk. rodič, kraj jezera. Sabarija toraj pomenja mesto v vodnem okrožji stoječe, to, kar Vodice, kar Achen, kar Mokrice itd. In v vodnem okrožji je tudi res stalo. Soglasje topičnih imen, posebno imen rek in jezer, v Panonii in zakarpatskih slovanskih deželah je res veliko. V Panonii teče Sava, tudi v Rusii Sava, v Panonii Drava, primeri na Poljskem Drava, ime reke, in Dravsko ime jezera, v Panonii Kolpa, tudi v Rusii Kolp, Kolpiska, Kolpita, v Panonii je Mura, pa tudi na Sleškem reka z enakim imenom.

Na starorimskih kartah se najde reka Bustricius v Panonii, in koliko Bistric imamo po severno- pa tudi jugo-slovanskih deželah.

Najlepše slovensko ime pa je poznavanje blatenskega jezera: Pelso. Pelso, metatiški pleso, pomenja v vseh slovanskih jezicah — jezero. Tudi na Koroškem je ta beseda znana bila, kakor pričujeta kraja: Gornje Pleso, dolnje Pleso, ponemčeno: Innerteichen, in den äusseren Teichen.

Iz vseh tukaj navedenih okoliščin pridemo do prepričanja, da so stari Panoni bili Slovani, in da so še ostanki prvotnih Slovanov ohranili skoz vés čas preseljevanja narodov skoz Panonijo. Akoravno so jih tlačili hudo nemški in huno-avarski divjaki, so vendar proti koncu 6. stoletja iz severa pridši soplemeniki še našli kakošne trohice slovenske — ostanke in potomke prvotnih Slovincov, kateri so za Rimljane šli pod imenom Norenci, to je, prebivavci nor (Niederungen, Thalschluchten) in pa Panoni — Panjari, to so v panje, panuše oblečeni ljudje.

¹⁾ Primeri lepi članek: „Die St. Martinsfeier in Böhmen“ v „Sonntags-Zeitung“ list 49 leta 1859. Vredno je brati Stiefelhagenov pretres: „Die Uebergänge aus dem Heidenthum ins Christenthum“ §. 37 njegovega izverstnega dela „Die Theologie des Heidenthums“.

²⁾ Glej „Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache“ von Höfer IV. Band, II. Heft, str. 236.

Pana¹⁾ pomenja tudi mužo, sansk. panka (primori Pančova, ime v muži stoječega mesta) gotišk. fani, skandinavski fene, sumpfiges, niederes Land; zatega voljo je tudi mogoče, da ime Panonija, Panovina pomenja to, kar Lužice, Finland.

Ozir po domovini.

O Pivki in Krasu.

Marsikaj se je že pisalo o Pivki in Krasu v „Novicah“, in vedno bi se dalo še marsikaj povedati, kar bi utegnilo zadosti tehtno biti.

Naj omenim najpoprej zemljoslavno. Jezer, podobnih cerkniškemu jezeru, se nahaja še mnogotero po notranjskih nižinah in kotlih. Res, da ni vsaktero toliko veliko, pa čudovit pritok in odtok vode je pri vsakterem bolj ali manj znamenit. Med takimi jezери zlasti imenujejo Pališko jezero, unstran sv. Petra pri Palčjem, ki je lahko pol ure dolgo, in zdaj polno zdaj zopet suho. Tudi Pivka voda ima to znamenitost, da ne izhaja iz malih virov, temuč se nagloma iz tál prikazuje že reki podobna. Nekteri pravijo, da je ta voda s cerkniškim jezerom v zvezi; pa pivška stran sploh leži višje od cerkniške.

Naj stopim nekoliko na zgodovinsko polje. Med Pivko in Krasom se po robu hribov sledijo enaki ostanki nekdanjih terdnjav in zabramb, kot se kažejo od Verhnike do Vipave.

Nektere teh terdnjav spadajo sicer v novejši čas, kot Šilertabor nad Zagorjem, ki je bil dobra bramba ob turških napadih; enak tabor je utegnil tisti biti, ki je imel svoje mesto nad Knežakom. Pa vmes med tema dvema se nahajajo ostanki nasipov, ki bi zamogli spadati v celó star čas, morebiti predrimski, kakor je že nekdo hotel terdit. Za zdaj bi bil jez te misli, da take terdnjave so deloma tako utegnile veljati za Rimljane, kakor une pri Verhniki, Logatecu in Hrušici; sploh so bile julske planine terdno ozidje za italijansko zemljo proti napadom od izhoda. Deloma so pa nasipi utegnili tudi starji biti, in služiti starim Japodom in Tavriscanom zoper Rimljane, ki so protili jim od morja sém.

Po vsaki strani je taka reč vredna preiskovanja; in prav bi bilo, ako bi zemljopisje vedilo od rimskih šanc v julskih planinah, kakor vé od taci med Renom in Majnom, med Donavo in Tiso.

Še nekaj naj rečem o ljudogospodarskih rečeh. Toliko se je že govorilo in pisalo, društva so se napravljale o pogojzdenji Krasa, da je kaj. Po moji misli je poprej treba društva zoper odgojzdenje Krasa. Kaj pomaga namreč kacih 100 dreves zasaditi, ko se jih ob enem 1000 poseka? Gospodarstvo z lesom je v teh stranéh na veliko drugačni stopnji, kakor drugod na krajnski zemlji.

Pervič ne more noben mlad zarod po gričih porasti, ker vse šibinice objé drobna živina, ovce in koze; naj bi kdo tega branil, — al morebiti ravno ljudje, ki veliko govorijo o pogojzdenji Krasa, sami največ storijo za odgojzdenje.

Drugič mora vés stari zarod konec vzeti, ker se les neusmiljeno izsekuje, ne samo za domačo rabo, temuč tudi za daljno prodajo; ravno od taci strani, ktere bi mogle drugim biti v poduk za pravo gospodarjenje z lesom, se dostikrat kaže malo dobrega izgleda. Neka cerkvena blizo Postojne se veli še vedno sv. Andreja v Gojzdu, pa je zdaj že le v pustem skalovji!

Tretjič izsekovanje lesa pa tudi za domačo rabo ne bo kmalo bolj varčno, dokler se v teh krajih ne vpelje dru-

¹⁾ Blizo Laškega (Debra, Tüffer) je ves v muži stoječa Panče; sosedna se pa veli Lokauc = Lokavec. Z besedo pana primeri serbsk. panica, Sumpfvogel.